

В І Д Г У К
офіційного опонента на дисертацію
Чорнобильського Антона Володимировича
«Специфіка комунікативної взаємодії у соціальних медіа (на матеріалі
платформи Reddit)», подану на здобуття ступеня доктора філософії зі
спеціальності 061 Журналістика

Активний розвиток цифрових технологій, зростання впливу соціальних медіа, продукування ними різнопланового контенту, виникнення конкуренції, що спричиняє конкуренцію з традиційними ЗМІ, потребує комплексного підходу до аналізу, адаптації та розвитку ефективних стратегій комунікації для ефективного використання нових можливостей та мінімізації потенційних ризиків для сучасного суспільства. У цьому контексті й необхідно вітати наукову спробу Антона Чорнобильського, який поставив собі за мету шляхом аналізу сформулювати комплексне уявлення про специфіку комунікативної взаємодії в соціальних медіа задля доведення чи спростування гіпотези про те, що за специфікою своєї реалізації ці медіа повторюють механізми комунікації в реальному світі.

1. Актуальність теми дисертації.

Важливість досліджень соціальних медіа допомагають розуміти їхню взаємодію із суспільством, виявляти та дієво розвінчувати фейки, дезінформацію, ПСО, вивчати їхню специфіку, зокрема й з позицій впливу на сферу маркетингу, реклами, споживчої поведінки, формування ідентичності в онлайн-овому середовищі тощо. Дослідження взаємодії користувачів у соціальних мережах дозволяє зрозуміти як цифрові платформи вмонтовуються в загальну структурну систему комунікації. Ретельний аналіз інновацій та змін у способах подачі інформації та зворотного зв'язку дає змогу краще зрозуміти як соціальні медіа впливають на формування соціокультурного ландшафту в сучасному світі. Автор

слушно зауважує, що актуальність дослідження обумовлена високим інтересом до соціальних медіа в академічному середовищі, зокрема й невинно зростаючій популярності соціальної мережі Reddit. З огляду на те, що означений дискурс не був об'єктом ґрунтовних і комплексних масовокомунікаційних студій, дисертаційна робота Антона Чорнобильського є актуальною й відповідає сучасним тенденціям розвитку медіанауки.

Дисертацію виконано в межах наукових досліджень факультету систем і засобів масової комунікації Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, і є частиною науково-дослідної роботи кафедри масової та міжнародної комунікації «Медіапрактики та медіанаративи у комунікаційному просторі суспільства: міждисциплінарний вимір» (номер держреєстрації 0122U001323).

2. Обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків та рекомендацій дисертаційної роботи.

Аналізуючи представлену до захисту роботу на предмет наукової обґрунтованості, новизни, звертаємо увагу на широку емпіричну базу дослідження, яку науковець залучив для доведення своєї наукової гіпотези. А. Чорнобильський, відбираючи користувацькі коментарі під публікаціями на платформі Reddit за період 2020–2023 рр., структурує за двома групами: коментарі до текстів з художнього дискурсу та новинних дописів. Останні охоплюють резонансні події триваючої російсько-української війни. Прагнучи детально проаналізувати зазначений контент, здобувач виважено підходить до відбору матеріалу дослідження – не використовує автоматизований збір даних за окремими групами через нерелевантність подібного методу в технологічній структурі Reddit, а робить це за допомогою «ручного» групування, що дозволяє виокремити весь спектр поданих коментарів з урахування тих, що були видалені модераторами, спам-фільтром чи автомодерацією.

Перший розділ дисертації присвячений аналізу теоретико-концептуальної бази соціальних медіа. Дисертант уточнює дефініцію

«соціальні мережі» та «соціальні медіа». При цьому під «соціальними мережами» автор розуміє «онлайн-сервіси, які дозволяють користувачам створювати профілі для власної репрезентації, будувати публічну мережу контактів, а також створювати власний і взаємодіяти з іншим користувацьким контентом» (с. 42-43); «соціальні медіа» – такі медіа, що «використовують мобільні та вебтехнології для створення інтерактивних платформ, за допомогою яких окремі особи та спільноти використовують, створюють, обговорюють і модифікують UGC (користувацький контент)» (с. 47). Дисертант розглядає соціальні мережі як один з підтипів соціальних медіа, докладно зупиняючись на теоретико-концептуальних засадах, в основі яких – соціологічні теорії та підходи. Проте, на наш погляд, обмеженість у репрезентації наукових праць дослідників, які розглядають означені практики з позицій журналістикознавства, теорії та практики соціальних комунікацій, звузило цей аспект наукового дослідження. Зокрема, було б доцільно використати праці таких вітчизняних науковців, як А. Захарченко («Social Actions of Social Networks Users Triggered By Media Posts Content», «Модель поширення у соціальних мережах новинної інформації від популярних інтернет-медіа.» та ін.), В. Жугай, Т. Кузнєцова («Особливості телеграм-каналів як новітніх інструментів медіа: український контекст»), М. Кіца («Роль соціальних мереж у сучасній журналістиці»), В. Різун, В. Шевченко, В. Садівничий («Кросмедіа: контент, технології, перспективи») та ін.

На нашу думку, варто було б звернути увагу й на спроби українського парламенту законодавчо унормувати діяльність соціальних медіа та соцмереж (у Законі України «Про медіа» подані як «платформи спільного доступу до інформації» (ст. 1, п. 39) із визначенням типів забороненого контенту) і їхню кореляцію із сучасними європейськими практиками та способами регуляції. Вважаємо, що в контексті євроінтеграційних інформаційних прагнень нашої держави варто було б отримати результати дослідження зіставити із чинними нормами, викладеними в Міжнародних принципах журналістської етики.

У другому розділі дисертант виокремлює соціально-комунікативну

взаємодію як процес обміну інформацією, ідеями, емоціями та іншими соціальними цінностями й характеризує три комунікативні моделі: активну, транзактивну, інтерактивну (с. 62), які, на думку автора, відображають різні рівні взаємодії, підкреслюючи складність та динаміку комунікаційних процесів. На прикладі сучасного онлайн-середовища А. Чорнобильський детально описує алгоритм соціального обміну емоціями, який, як зазначає дисертант, включає етап ініціації, фідбеку реципієнтів та реакцію ініціатора (с. 76-77). Дослідник демонструє глибину розуміння проблеми, досліджуючи комунікативну специфіку соціальних медіа Facebook, Instagram, Snapchat, X (Twitter), спираючись на наявні теорії про «двуступеневу» та «транзактну комунікацію» (с. 79) (імовірно, «двоступеневу»), справедливо констатує, що комунікативна взаємодія в соціальних медіа відрізняється автономністю та самореферентністю, що сприяє організації комунікації відокремлено від фізичного середовища (с. 78). Розглядаючи технологічні можливості та мережеві структури соціальних медіа, здобувач концентрує увагу на різних мотиваційних, зокрема емоційних аспектах використання соціальних мереж, характеризує контент соцмереж («розвага, особиста користь, пошук інформації, зручність та альтруїзм» (с. 83), «самотрансцендентний контент» (с. 84), «надихаючий контент» (с. 85), контент, спрямований на особистісні, інтегративні, афективні, когнітивні, соціальні потреби, потреби у знятті напруги (с. 86) та ін.). Було б доцільно ґрунтовніше звернути увагу на негативні сторони та ризики користування соціальними медіа, серед яких можна було б виокремити і спецоперації Росії проти України (зокрема через згадувану в дослідженні мережу V Kontakte (с. 43, 58) як однієї з популярних в Україні (с. 58) та серед українців попри рішення РНБО про її блокування на території держави) та європейських країн, загроз для системи національної безпеки в розрізі триваючої повномасштабної та інформаційної російсько-української війни.

Характеризуючи Reddit, дисертант наголошує на її «унікальній структурі» (с. 90), згенерованому користувачами контенті, детально аналізує етапність становлення від «агрегатора новин» до величезної

«колекції форумів» (с. 91). Побіжно зауважимо, що слововжиток «величезна колекція» характеризується емоційною забарвленістю, що є відхиленням від наукового академічного мовлення. Але вже в наступному реченні дисертант конкретизує чисельність спільноти до 3,5 млн.

Унікальність Reddit

А. Чорнобильський характеризує поняттями стійкість, анонімність, самоорганізація, децентралізованість структури, системи голосування, ранжування та ін., наголошує і на наявних обмеженнях, які стосуються спаму, маніпулювання голосуванням, поширенні експліцитного контенту (с. 100-102), зокрема за участю неповнолітніх, констатує, що нечітка модерація та ін. можуть призвести до виникнення більш «темних» сторін (с. 106). Термін «темні» (у значенні аспекти) дисертант вживає у цьому ж абзаці, подаючи цитату К. Андерсон у контексті відхилення користувачів та спільноти від рекомендацій платформи. Було б доцільно конкретизувати змістове наповнення цієї дефініції, адже про інші сторони (до прикладу «світлу» чи «сіру») в дослідженні інформації немає, як і вичерпного списку «темної» сторони, через це, наприклад, «введення плати за доступ до API» як крок до контролю та погіршення користувацького досвіду, обмеження творчості та інновацій (с. 108), зміну політики щодо контенту (с. 110) чи «масовий скоординований протест» (с. 108) в системі Reddit (червень-липень 2023 р.) варто відносити до згаданої «темної» сторони, унікальності, недоліків чи «шкідливих висловлювань» (с. 111)?

Третій розділ «Механізм функціонування Reddit-дискурсу» присвячений дослідженню процесу функціонування постів. Зауважимо, що терміни «пост», «публікація», «контент» дисертант використовує в широкому розумінні без диференціації за формальними ознаками, без врахування специфіки використання, сприйняття, інтерпретації та оцінки. Дослідник у роботі наводить фактори впливу на створюваний контент у вигляді специфіки аудиторії, технологічних чинників, ступенів впливу мережі на реальність, рівнів модерації та ін., проте аналізує не сам процес створення контенту, а, як сам наголошує, життєвий цикл публікацій з моменту їхнього оприлюднення, особливості реакції користувачів,

реалізації соціального обміну емоціями.

Публікації художнього дискурсу на платформі Reddit Антон Чорнобильський визначає як крипіпаста та з урахуванням всебічно проаналізованих ним теорій визначає як «жанр цифрового середовища, в основі якого лежать історія з горор-елементами, призначеними для поширення в Інтернеті» (с. 115). Відповідно у визначенні новинного дискурсу погоджується з дефініцією дослідників В. Шульгіної та Н. Жуковської – «характеризується інтерактивністю, що протікає в режимі реального часу, відображаючи усі зміни та події у суспільстві» (с. 128).

Слід віддати належне досліднику в тому, що він диференціює функціонування новинного контенту в соціальних медіа та традиційних ЗМІ, зокрема й через можливості контролю та формування власного інформаційного середовища, активну участь у створенні та просуванні контенту та ін. Однак, на наш погляд, коректності таких висновків можна було б досягти зіставляючи досліджуваний контент на платформі Reddit із традиційними медіа, хоч такого завдання автор у дослідженні не ставив. Тож зауваження має рекомендаційний характер.

Доброю тенденцією є прагнення дисертанта візуалізувати результати свого дослідження у вигляді 6 таблиць та 5 рисунків. Зокрема, у тексті роботи репрезентована класифікація соціальних мереж (с. 43-44), порівняльна характеристика елементів Веб 1.0 та Веб 2.0 (с. 48), користувачі соціальної мережі (с. 81), кількісні характеристики коментарів під трьома крипіпастами на r/NoSleep (с. 120), порівняння відсоткового розподілу категорій коментарів під крипіпастами (с. 124), відсотковий розподіл інтенційних категорій у коментарях (с. 124-125), порівняння кількісних даних сабредитів, що висвітлюють російсько-українську війну (с. 129), кількісні показники коментарів під обраними крипіпастами новинного дискурсу (с. 135), відсотковий розподіл категорій коментарів до BREAKING: A private jet owned by Prigozhin was just shot down by Russian air defenses over Tver. Around 10 people onboard have been killed (r/Ukraine) (с. 137), відсотковий розподіл категорій коментарів до Wagner boss

Prigozhin killed in plane crash in Russia (r/UkrainianConflict) (с. 137-138), відсотковий розподіл категорій коментарів до Hard video from the crash site of Prirozhin's business jet in the Tver region (Russia) (r/UkraineWarVideoReport) (с. 138). Разом із тим, варто було б перенести означене унаочнення в «додатки» дисертаційної роботи.

3. Новизна отриманих у дисертації результатів.

Відзначимо заслугу Антона Чорнобильського в тому, що в дисертації вперше застосовано теорію соціального обміну емоціями для опису моделей комунікативної взаємодії на Reddit; з'ясовано специфіку комунікативної поведінки користувачів згаданої платформи; на прикладі комунікативної інтеракції користувачів платформи в сервісі «коментування» під дописами художнього та новинного типів виокремлено закономірності, які дозволяють говорити про уподібненість комунікативної взаємодії суб'єктів в онлайнному середовищі (зокрема на платформі Reddit) та реальному (фізичному) світі; уточнено роль, місце та ідентифікацію соціальних медіа щодо категорії «соціальна система»; дефініції «соціальне медіа» та «соціальна мережа»; системотворчі чинники онлайнної платформи Reddit; набули подальшого розвитку теорія аутопоетичних систем Н. Луманна щодо створення та організації онлайнних соціальних медіа, теорія соціальної присутності та концепція полімедіації в контексті побудови та функціонування соціальних зв'язків у цифровому середовищі, теорія соціального обміну емоціями в аспекті онлайнного функціонування на рівні соціальних мереж.

4. Практична цінність отриманих результатів.

Відзначимо, що результати дослідження мають практичну значущість, адже поглиблюють розуміння комунікативних механізмів, а виявлені аспекти управління контентом можуть бути корисними в розробці ефективних стратегій модерації. Одночасно актуалізовані аспекти

регуляторної політики можуть знайти своє застосування в алгоритмах виявлення та мінімізації різних негативних впливів, зокрема дезінформації; у формуванні на основі механізмів комунікативної взаємодії маркетингових стратегій, передусім просування брендів, товарів і послуг. Отримані результати можуть стати основою для розробки навчальних програм та курсів з неформальної освіти, спрямованих на підвищення цифрової грамотності та ефективної комунікації в соціальних медіа, механізмів створення, просування та управління контентом.

5. Повнота викладу результатів дисертації в опублікованих працях.

Одержані здобувачем наукові результати апробовані на двох міжнародних (Берлін, 19-21 січня, 2021 року; Тернопіль, 16-17 травня 2023 року;), одній всеукраїнській (Дніпро, 14 квітня 2021 року) та трьох регіональних (Дніпро, 14 квітня 2021 року, 13 травня 2021 року, 14 квітня 2022 року) конференціях.

У науковому доробку Антона Чорнобильського дві статті в наукових фахових виданнях України, розділ в колективній монографії, стаття у виданні, внесеному до міжнародної наукометричної бази даних (Scopus), чотири наукові праці в матеріалах конференцій, які засвідчують апробацію результатів дисертації.

Оприлюднені матеріали відповідають вимогам, сформульованим у п. 8-9 Постанови КМУ «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» від 12.01.2022 р. № 44, і розкривають основний зміст дисертації. Публікації повною мірою висвітлюють результати дисертаційного дослідження та засвідчують особистий внесок здобувача.

6. Структура та оформлення дисертації.

Текст дисертації Антона Чорнобильського викладений і оформлений відповідно до вимог Наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації (зі змінами від 12.07.2019

р.) та за змістом відповідає п. 6 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» від 12.01.2022 р. № 44.

Структурно дисертація відповідає чинним вимогам та складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури і двох додатків. Загальний обсяг дисертації становить 186 сторінок, зокрема 157 сторінок основного тексту, списку використаних джерел (226 позицій). Подана наукова робота характеризується єдністю змісту та форми і одночасно засвідчує особистий внесок дисертанта в галузі наукових знань 06 Журналістика.

7. Академічна доброчесність.

У проведенні експертизи дослідження дисертаційної роботи Антона Чорнобильського в установі, де виконувалася дисертація, а також у спеціалізованій вченій раді встановлено відсутність академічного плагіату, фабрикації та фальсифікації. Автор коректно покликається на праці інших учених, виявляє скрупульозність у цитуванні та паспортизації ілюстративного матеріалу.

8. Дискусійні положення, зауваження та пропозиції.

До висловлених вище побіжних зауважень додамо ще декілька дискусійних:

1. Використання в дослідженні значної кількості термінів та понять і їхню інтерпретація в тексті роботи, на наш погляд, могла б бути оптимізована за рахунок їхнього розміщення у термінологічному глосарії. До прикладу, це дало б змогу запропонувати чітке авторське визначення терміносполуки «соціальне медіа», оскільки виглядає не зовсім зрозумілим авторське формулювання «дефініцію категорій соціальне медіа та соціальна мережа» (с. 22). Це важливо й тому, що терміни «дефініція» та «категорія» в

«Словнику української мови» (в 11 томах) мають різну семантику.

2. Теоретико-методологічне підґрунтя цього дослідження представлене працями українських і закордонних науковців, у яких досліджуються загальні теоретичні аспекти формування та розвитку соціальних медіа та соціальних мереж, особливості поведінки користувачів; репрезентується соціологічний погляд на соціальні мережі та передумови їхньої появи; аспекти теорії систем, включаючи типологію систем; особливості Reddit-дискурсу, його теоретичне осмислення, поведінка користувачів та специфіка сабредитів; комунікативні особливості крипіпасти, формування цього жанру та його місце в системі цифрового фольклору; теорія соціального обміну емоціями у фізичному та онлайновому середовищах. Проте дивує, що робота, яку подано до захисту у галузі 06 Журналістика, не містить фундаментальних джерел з журналістикознавства, зокрема таких праць, як колективна монографія «Кросмедіа: контент, технології, перспективи» (В. Різун, В. Шевченко, В. Садівничий та ін.) «Медіа: ключі до розуміння» та «Мережева журналістика» (Б. Потятиник), «Telegram-канал як мета-ЗМІ: комунікаційні особливості», «Telegram як середовище просування російських дезінформаційних наративів: канали, методи, фрейми» (М. Бутиріна), «Functioning Peculiarities of Public Telegram-Channels as Cross-Media Platform», «Специфіка формування новинного контенту журналістських телеграм-каналів в умовах воєнного стану» (І. Тонкіх), «Social Communication Management Modelling» (О. Ткаченко), «Теоретичне обґрунтування проблеми орбітальних масмедіа» (Ю. Фінклер) «Медіакультура та медіаосвіта в галузі прикладних соціально-комунікаційних технологій» (Л. Хавкіна) та ін.

3. З огляду на явну практичну значимість отриманих результатів, варто було б, на наш погляд, такий важливий структурний елемент у роботі виокремити. «Вимоги до оформлення дисертації», затверджені наказом № 40 від 12.01.2017 р. МОН України, зокрема ст. 3 («Вимоги до структурних елементів») передбачає в анотації дисертації (п. 2) чи вступі (п. 7) за

наявності представлення практичних значень отриманих результатів або рекомендації щодо їхнього практичного використання.

4. У рецензованій роботі представлено вплив другого покоління Інтернет-сервісів (Веб 2.0) на соціальні медіа, технологічних платформ, еволюцію процесів, проте, на наш погляд, варто було б розширити межі дослідження з метою виявлення механізмів взаємодії з традиційними медіа (на кшталт згаданого в роботі механізму AskMeAnything-сесії та ін.), зокрема й українським сегментом незалежних (Gwara media, The Kyiv Independent та ін.) чи офіційних (UNITED24 Media та ін.) медіа на платформі Reddit.

5. У дисертації достатньо вичерпно описано механізм публікації медіафайлів, зокрема про події повномасштабної війни та політику платформи Reddit щодо дискурсу російсько-української війни, відзначено характерні особливості, зокрема й важливу роль користувачів як джерел новин, які можуть публікувати та поширювати інформацію, використовуючи власні канали впливу. У зв'язку з цим, на наш погляд, потребують уточнення дієвість/реальність механізмів протидії поширенню фейкових новин, дезінформації та власне верифікації поширюваної інформації.

9. Загальний висновок.

Попри вказані зауваження, деякі недоліки та дискусійні моменти, аналіз дисертації Антона Володимировича Чорнобильського дає підстави зробити висновок про те, що загалом робота на тему «Специфіка комунікативної взаємодії у соціальних медіа (на матеріалі платформи Reddit)» є актуальним, завершеним, структурно цілісним та самостійним науковим дослідженням, яке містить наукову новизну, має теоретичне й практичне значення, які повноцінно відображені в наукових публікаціях, відповідає вимогам до наукової кваліфікації ступеня доктора філософії, встановленим Постановою КМУ «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» від

12.01.2022 р. № 44 (із змінами та доповненнями від 21.03.2022 р. № 341, від 19.05.2023 р. № 502 та від 02.05.2024 р. № 507).

Усе це дає підстави стверджувати, що дисертант Антон Володимирович Чорнобильський заслуговує на присудження наукового ступеня доктор філософії зі спеціальності 061 Журналістика.

Офіційний опонент:

кандидат наук із соціальних комунікацій,
доцент, завідувач кафедри журналістики
ДВНЗ «Ужгородський
національний університет»

Євген СОЛОМІН

Підпис	
Соломіна В.	засвідчую
Начальник юридичного відділу ДВНЗ «УжНУ»	
	проф. Василь ТИМЧАК

